

OPGAVE 4: KUNST SOM IDEAL-SFÆRE

HAYDN SOM MELODIKER - Opus 76,2 2.sats *Andante* som eksempel

med referencer til HANNE TOFTE JESPERSENS 2.sats *Andante - Tema con variazioni - Hommage à Haydn*

Hanne Tofte Jespersen har udformet sin 2.sats som en *Andante*. Den har en enkel, nærmest renfærdig melodi som tema, i kontrast til den konfliktfulde 1.sats. Formen på 2.satsen er en slags 'Tema med variationer'. Undervejs i hendes arbejde med den dukkede der brudstykker op fra Haydns 2.sats op. Komponisten fortæller om satsen i videoen, og I kan undervejs høre brudstykker fra Nordic String Quartets prøver, hvor de arbejder med den sats. Som forberedelse til mødet med det nye værk kan I med fordel arbejde med Haydns 2.sats.

Haydn havde absolut ikke svært ved at skrive gode melodier. Hans fortid som gademusikant og rødderne i folkemusik kom ham sikkert til gode, og den åre bliver mere og mere udpræget i hans sene år, hvor han tillader sig at skrive, som han har lyst til.

I en samtale i 1806, tre år før sin død, sagde Joseph Haydn:

"Jeg er nødt til at have noget at tage mig til - som regel forfølger musikalske ideer mig....jeg kan ikke undslippe dem, de står som en mur foran mig. Hvis det er en *allegro*, bliver min puls ved med at banke hurtigt, og jeg får ingen søvn. Hvis det er en *adagio*, så bemærker jeg, at min puls bliver langsom. Min fantasi spiller på mig, som var jeg et klaver."

Her skulle den 73-årige komponist have smilet og tilføjet:

"Jeg er i virkeligheden bare et levende klaver."

2.sats *Andante* i Opus 76,2 udformede han som en slags variations-sats over en sødmefyldt melodi af ham selv, i D-dur, med et B-stykke i paralleltonearten h-moll.

Melodi og variationen af den er næsten udelukkende lagt i 1.violinen, dvs det bliver også en slags violin-solo med akkompagnement (til forskel fra fx 1.satsen, hvor de fire instrumenter "konverserer" hinanden).

LYT her og undersøg, hvor fantasifuldt Haydn formår at bruge sit enkle tema:

- beskriv hans brug af det både i præsentationen og i udviklingen af det.

AUDIO: The Wilanów Quartet (2013)

<https://open.spotify.com/track/58gdbC1PDBZM2ntBuJ4xMT?si=nGKvOJPZQg2CqqUAYxZYzg>

VIDEO: Udgave med indspilning (Cleveland String Quartet) + partitur:

www.youtube.com/watch?v=C10-45oHfvc

2.sats 6:43-12:36

SE, LYT OG UNDERSØG HAYDNs ANDANTE OG HANNE TOFTE JESPERSENS:

I skal her sammenholde temastoffet i hhv. Hanne Tofte Jespersens 2.sats og Haydns 2.sats.

13

Hendes tema, afsnit A t.13-24, spilles af 1.violin som *flageolet*-toner og kan høres og ses i filmen 'Urolige Tider' (2:38). *Flageoletter* forklares på s.13a, incl. med noder - prøv at synge/spille temaet.

Sammenlign så Haydns t.1-9 [partitur-videoen med Cleveland String Quartet, 6:44-7:36]

med afsnit C og D i Hanne Tofte Jespersen 2.sats [t.41-72 i PARTITURET] -

1) Hvilke dele af Haydns motiv gør hun brug af?

2) Undersøg hvordan ved at sammenholde: a) bratsch (vla) og 1.violin (vl1) i afsnit C; b) vl1 og vl2 i afsnit D: Hvilket tematisk materiale har hhv. vla og vl1 i afsnit C? Hvilket har vl1 og vl2 i afsnit D? Hvordan udvikler komponisten sit tema, og hvordan bruger hun Haydns?

3) Læs teksten s.14. Brug Jeres indtryk og analyse af Haydns og Hanne Tofte Jespersens musik til at diskutere kunsts, her kunstmusiks udtryksmuligheder og betydning.

Temaet i Hanne Tofte Jespersens 2.sats Andante - note om *flageolet*-toner på strygerinstrumenter

I satsen introduceres temaet som *flageolet*-toner i 1.violinen (t.13-24)
og optræder siden egentlig kun som en "variant" af sig selv.
Noteret som almindelige faste toner [ikke-flageoletter]* ville temaet se sådan her ud:

*) *Flageoletter* er toner, hvor man kun hører en tones overtoner, ikke dens grundfrekvens.
Man frembringer en flageolet-tone ved at sætte fingeren på en streng uden at trykke den ned på gribebrættet.
Derved forkorter man den del af strengen, der kan bringes i svingninger, og den tone man så kan frembringe
ved at spille på strengen, er en højtliggende tone med en "tynd", vibratoløs svævende klang.

På strygerinstrumenter skelner man mellem "naturlige" og "kunstige" flageoletter. Naturlige flageoletter
frembringes på de løse strenge. De flageoletter, I ser og hører i HTJs 2.sats Andante, er kunstige flageoletter.
Dem tager man som et "greb" med to fingre på samme streng. Den finger, der er nærmest "violinhovedet"
(den snoede, yderste del af violinens "hals"), trykker strengen i bund; den øverste finger længere oppe på strengen
berører kun let strengen.

I partituret, hvor temaet er noteret korrekt, så violinisten kan spille dets flageolet-toner
med de rigtige greb, ser 1.violin-stemmen sådan her ud:

De fleste toner ovenfor er såkaldte "kvart-flageoletter"; sidste tone i t.19. og 1.tone i t.20 er dog "kvint-flageoletter".

Kunstige flageoletter noteres som et interval; nederste "tone" i grebet skrives med almindeligt nodehoved;
det er den tone, man "hører"; for kvartflageoletters vedkommende klinger tonen to oktaver over den noterede "tone".
Den øverste "tone" i grebet noteres med et åbent, rombe-formet nodehoved. Det er dér, strygeren sætter fingeren,
vel at mærke med en ganske let berøring af strengen.
Kvint-flageoletterne klinger 1 oktav + en kvint over det, som nederste "tone" i grebet angiver.

NB. Hvis ikke temaet skulle spilles med flageoletter, ville man i takt 19-24 lægge melodilinjen en oktav op - det ville være den naturlige fortsættelse
fra takt.18 at gå trinvis videre fra tonen 'e' op på 'f', i stedet for at springe en septim ned. Men på violin ville slutningen på temaet da komme
for højt op teknisk set. Virkningen ved at lægge t.19-24 en oktav under er næsten den samme, fordi flageolet-toner klinger "ubestemmelig højt".

Brug af flageoletter dukker for alvor op i kompositionsmusikken i 1800-tallets virtuose musik (Paganini m.fl.).
I Vivaldis kendte værk "Årstiderne" fra ca. 1730 er det praksis at bruge naturlige flageoletter til at imitere fuglefløjt med
(i 1.sats af "Foråret").

I moderne kompositionsmusik er flageoletter et almindeligt brugt virkemiddel.

Guitarister og elbassister m.fl. bruger de naturlige flageoletter, når de stemmer deres instrument.

Kunstens rolle i UROLIGE TIDER anno 1797 - og i nutiden

Karakteren af Haydns musik er så langt fra et krigstruet fædreland, man kan forestille sig. Kunstens sfære synes dér snarere at være en idealverden, som Haydn har skullet åbne for dem, han skrev for og til - både bestilleren den ungarske grev Erdödy og det større publikum, der snart fik del i Opus 76.

Så snart grevens 2 års enerettigheder var udløbet, indgik Haydn forlagsaftaler, og samlingen af de seks kvartetter udkom i 1799-1800 både i Wien og i London.

Siden er Opus 76 blevet et "repertoire-værk" inden for klassisk kammermusik. Utallige strygekvartetter har spillet kvartetterne, og koncertarrangører vil fortsat gerne programsætte kvartetterne.

Den svenske digter Tomas Tranströmer (1931-2015) har skrevet digtet "Allegro".

Det handler om Haydn og om, hvad god musik kan gøre ved mennesker og vores længsel efter fred.

Den danske forfatter Peter Nielsen har oversat det til dansk.

*Jeg spiller Haydn efter en sort dag
og mærker en enkel varme i hænderne.*

*Tangenterne vil. Milde hamre slår.
Klangen er grøn, livlig og stille.*

*Klangen siger at friheden findes
og at nogen ikke giver kejseren skat.*

*Jeg stikker hænderne i mine haydnlommer
og efterligner en der ser roligt på verden.*

*Jeg hejser haydnflaget - det betyder:
"Vi giver os ikke. Men vil fred."*

*Musikken er et glashus på skrænten
stenene flyver, stenene ruller.*

*Og stenene ruller tværs igennem
men hver eneste rude forbliver hel.*

Allegro er fra 1962, hvor det indgik i Tranströmers digtsamling samlingen "Den halvfærdige himmel". I 2011 modtog han Nobel-prisen i litteratur. Samme år udkom på dansk "Samlede Tranströmer" på forlaget Rosinante i Peter Nielsens oversættelse. *Allegro* bringes her med tilladelse fra Tranströmers danske oversætter, forfatteren Peter Nielsen, og fra forlaget Gyldendal.

Tranströmers arvinger er forespurgt om tilladelse via Albert Bonniers forlag, Stockholm.

Originaldigtet på svensk kan læses og høres online på www.lyrikline.org/en/poems/allegro-6985

Det moderne menneske vil gerne høre og spille Haydn.

Men hvad med nutidskunst, kunstmusik i dag - kan den tillade sig at udgøre en idealverden?

Skal den forsøge at gøre netop det?

Eller er den nødt til i sit udsagn at afspejle nutidens "uroelige tider" for at virke overbevisende, "ægte"?